

Prístupy k environmentálnemu vzdelávaniu a výskumu na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove

Chovancová, J., Fazekašová, D., Rovňák, M.: Approaches to Environmental Education and Research at the Faculty of Management, University of Prešov. *Životné prostredie*, 2019, 53, 4, p. 204–198

The environmental challenges currently facing society are reflected in activities implemented in adopting policies and programmes that promote the application of sustainable development principles in all spheres of life. The Faculty of Management at Prešov University is aware of the importance of implementing environmental protection and sustainable development issues in the programme structure, and this has led to the creation of the new study programme: Environmental Management. This article provides a brief but comprehensive overview of the current state and it examines the future direction and challenges of environmental education at the Faculty of Management of Prešov University.

Key words: environmental education, sustainable development, environmental management, study programme

Environmentálne výzvy, ktorým čelí dnešná spoločnosť sa odrážajú aj v aktivitách zameraných na prijímanie politík a programov presadzujúcich uplatňovanie princípov udržateľného rozvoja vo všetkých sférach a oblastiach života. Fakulta manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove si uvedomuje dôležitosť implementácie problematiky ochrany životného prostredia a udržateľného rozvoja do programovej štruktúry, čo viedlo k vytvoreniu samostatného študijného programu *Environmentálny manažment*. Článok podáva stručný, komplexný prehľad o súčasnom stave, budúcich výzvach a ďalšom smerovaní environmentálneho vzdelávania na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove.

Problematika ochrany životného prostredia a udržateľného rozvoja je teoreticky rozpracovaná, avšak problémom ostáva praktická implementácia týchto princípov do života spoločnosti. Pozornosť sa upiera na environmentálnu výchovu a vzdelávanie, ktorých cieľom by mala byť zmena myslenia a postojov súčasnej generácie mladých ľudí tak, aby boli schopní chápať a riešiť integrované problémy ľudstva (environmentálne, sociálne, ekonomické), ako v lokálnom, tak globálnom prostredí, a aby boli vybavení zručnosťami pre prijímanie informovaných a zodpovedných rozhodnutí vo svojom osobnom, spoločenskom aj pracovnom živote (Rands, 2009; Adamišín, Chovancová, 2013). Environmentálnu výchovu a vzdelávanie je z koncepcného hľadiska potrebné chápať ako organickú súčasť celého komplexu výchovy a vzdelávania (Majerník a kol., 2008), pričom vysoké školy majú v tomto významné postavenie. Význam environmentálnej výchovy a vzdelávania si uvedomujú viaceré

slovenské vysoké školy. Do spektra študijných programov začlenili environmentálne vzdelávanie napr. Technická univerzita v Košiciach (Fakulta materiálov, metalurgie a recyklácie), Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre (Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva, Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja), Technická univerzita vo Zvolene (Fakulta ekológie a environmentalistiky), Univerzita Komenského v Bratislave (Prírodovedecká fakulta), Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre (Fakulta prírodných vied), Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici (Fakulta prírodných vied), Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (Prírodovedecká fakulta), Slovenská technická univerzita v Bratislave (Stavebná fakulta), Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave (Fakulta prírodných vied), Žilinská univerzita v Žiline a Stredo-európska vysoká škola v Skalici.

V literatúre je pomerne frekventovane diskutovaná aj potreba environmentálne prijateľnejších postupov v podnikovej praxi (Halašová, ed., 2009; Aikens et al. 2016; Williams, Chawla, 2016). Mnoho organizácií, ktoré sa zapojili do environmentálnych iniciatív zameraných na zlepšenie ich environmentálneho správania, poukazuje na výhody spojené s takýmto prístupom, či už vo forme finančných úspor, znižovaní rizika či zlepšenia postavenia spoločnosti a jej vnímania verejnosťou a zákazníkmi (Harausová, Chovancová, 2015; Fu, Liu, 2017).

S transformáciou organizácie na environmentálne uvedomelú a zodpovednú, je však spojených viacero obmedzení a prekážok. Na prekonanie týchto obmedzení nachádzame v literatúre odporúčania, v ktorých sa poukazuje na dôležitosť environmentálneho vzdelá-

vania členov, resp. zamestnancov organizácie. Dopad výrobných činností na životné prostredie môžu pozitívnym smerom ovplyvniť rozhodnutia environmentálne vzdelaných manažérov a zamestnancov (Orr, 2004). Práve v tejto oblasti zohrávajú dôležitú úlohu vysoké školy ekonomického a manažérskeho zamerania, keďže práve tam je vychovávaná nová generácia budúcich manažérov, od ktorých sa bude očakávať udržateľné vedenie ich organizácií v ekonomickom, sociálnom, ale aj environmentálnom kontexte.

Cieľom predloženého príspevku je podať určitý prehľad o súčasnom stave, ale aj budúcich výzvach a ďalšom smerovaní environmentálneho vzdelávania na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove.

Environmentálne vzdelávanie na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove

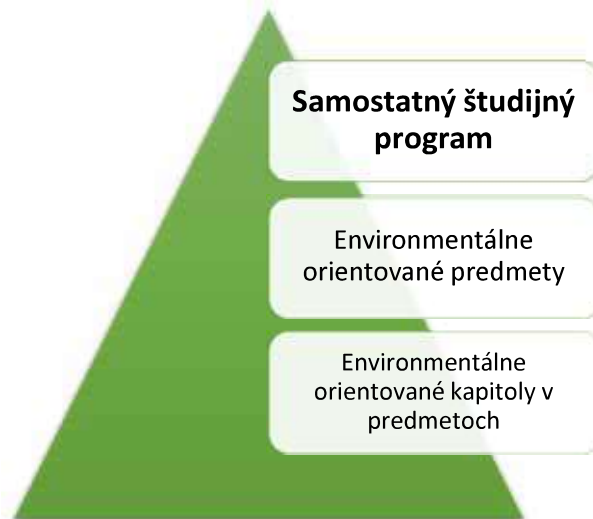
Realizáciu environmentálneho vzdelávania na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove možno rozdeliť do troch úrovní (obr. 1).

Samostatný študijný program Environmentálny manažment

V roku 2011 bol na fakulte manažmentu akreditovaný študijný program *Environmentálny manažment* v študijnom odbore 4.3.3 *Environmentálny manažment* v I. stupni štúdia. Od nasledujúceho akademického roka 2012/2013 začala v tomto študijnom programe výučba prvých poslucháčov. Kontinuálne bol akreditovaný II. stupeň štúdia v roku 2015 a III. stupeň štúdia v roku 2017.

Ide teda o nový študijný program, ktorý je stále vo vývoji a v kontinuálnom prispôsobovaní požiadavkám viacerých relevantných záujmových skupín (vedecká obec, študenti, podnikateľská sféra a pod.).

Organizačné začlenenie garancnej katedry (*katedry environmentálneho manažmentu*) na fakulte manažmentu je v tomto prípade kľúčovým faktorom na zabezpečenie výučby environmentálnych predmetov v študijnom programe *Environmentálny manažment*. Významnú úlohu zohrávajú aj ďalšie katedry fakulty, ktoré disponujú kvalifikovanými pedagógmi a výskumnými pracovníkmi v oblasti manažmentu i ďalších spoločenskovedných disciplín, ktoré s katedrou participujú na výučbe prierezových manažérskych a ekonomických predmetov. Takáto personálna a vedecká infraštruktúra výrazným spôsobom napomáha zabezpečiť manažérsky aspekt programu, a teda významným spôsobom prispieva k celkovej profilácii absolventa programu ako environmentálneho manažéra. Hoci daný program je zaradený v štruktúre prírodovedných študijných odborov, určujúcim v danom prípade je profil absolventa a požiadavky na jeho zručnosti získané štúdiom. Vychádzajúc z opisu profilu absolventa, je okrem iného schopný prijímať efektívne manažérske

Obr. 1. Hierarchia environmentálneho vzdelávania na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove. Autor: Vlastný zdroj

rozhodnutia vo väzbe na udržateľný rozvoj, alebo tiež má dokázať pracovať so všetkými vekovými skupinami obyvateľstva s cieľom formovať ich environmentálne uvedomenie.

Tieto očakávania kladené na absolventa sú podľa nás najlepšie dosiahnuteľné pri ponúknutí skladby spoločenskovedných predmetov z oblasti manažmentu, ekonómie, psychológie, informačných technológií.

Dominantnú oblasť jadra znalostí programu tvoria predmety environmentálneho základu odboru. Ambíciou programu nie je vychovávať rigorózneho environmentalistu – myslíme si, že toto je doménou iných študijných programov. Produktom vzdelávania v danom programe by mal byť absolvent, ktorý má široký prírodovedný základ bazálnych disciplín chémie, ekológie, environmentalistiky, na ktoré potom nadväzujú profilujúce predmety prierezových disciplín environmentálneho manažmentu, ako prieniku prírodovedného a spoločenskovedného pohľadu na danú oblasť.

Takáto kombinácia vedomostí by mala vytvoriť dobré predpoklady na uplatnenie absolventa v primárne určených oblastiach – ako environmentálni inštruktori, koordinátori, poradcovia na prácu s verejnosťou v chránených územiach, na úrovni štátnej správy, miestnych samospráv, v treťom sektore, ekocentrách, ale aj v iných, kde uplatnia nadobudnuté ekonomicko-manažérske vedomosti.

V porovnaní so študijnými programami daného odboru, ktoré sú realizované na iných vysokých školách, má spomínaný program vyššie zastúpenie ekonomicko-manažérskych disciplín práve pre zvýšenie využiteľnosti absolventa s dostatočne širokým rozhľadom aj v bežných situáciách transformačných procesov rôznych typov subjektov.

Študijný program zahŕňa vo vyučovacích predmetoch celý obsah opisu študijného odboru 4.3.3 *Environmentálny manažment* definovaný akreditačnou komisiou. Štruktúra študijných predmetov III. stupňa je vymedzená odborným profilom absolventa študijného programu z pohľadu požadovaných teoretických vedomostí a doplňujúcich vedomostí, schopností a zručností. Absolvent doktorandského štúdia získa spôsobilosť samostatne, tvorivo a komplexne riešiť problematiku, ktorá súvisí s teoretickými otázkami environmentálneho manažmentu v životnom prostredí, ako aj s ochranou prírody a racionálnym využívaním prírodných zdrojov a ekologizáciou vybraných odvetví.

Absolvent programu by mal mať dostatok vedomostí a zručností uplatniť sa nielen ako environmentálny manažér, ale aj ako „štandardný“ manažér či ekonóm. V tom je možno ešte vyššia pridaná hodnota realizácie vzdelávania v danom programe, keďže environmentálne vedomie spoločnosti na Slovensku je stále veľmi nízke, čo sa prejavuje aj v často nekvalifikovaných rozhodnutiach firemných manažérov spojených s negatívnymi dopadmi na životné prostredie.

Vyššie zastúpenie riadiacich pracovníkov so „zeleným“ cítením a exaktnejšou schopnosťou vyhodnocovania prijímaných rozhodnutí na životné prostredie môže významne zvyšovať spoločenskú pridanú hodnotu realizácie takto koncipovaného programu.

Veľký význam pri environmentálnom vzdelávaní je potrebné prikladať komunikácii s externým prostredím. Dynamika zmien – nielen legislatívnych či spoločenských – determinuje potrebu neustálych snáh o skvalitňovanie vzdelávania modifikáciou obsahov etablovaných predmetov i zavádzaním nových predmetov tak, aby na jednej strane reflektovali na aktuálne dianie v externom prostredí, aktuálne trendy vzdelávania a implementovania vedeckých výsledkov do edukačného procesu, na druhej strane treba tiež prihliadať na silnejúce snahy o maximalizáciu uplatniteľnosti absolventov v odbore. Nie je ambíciou predkladaného príspevku diskutovať o úplnej správnosti prispôsobovania vysokoškolského vzdelávania práve uvedenému atribútu (napr. pri neexistencii oficiálnych relevantných štatistík uplatnenia absolventov vo vyštudovanom odbore, rýchlej dynamike zmien vonkajšieho prostredia nekorelujúcej s dĺžkou prípravy kvalitných a komplexných modifikácií vzdelávania a pod.). Vzdelávanie však musí vytvárať takú kombináciu teoretic-

Obr. 2. Prednáška spoločnosti Priateľov Zeme, týkajúca sa problematiky produkcie odpadov a separovania (Prešov, 2019). Foto: Martin Rovňák

kých vedomostí, prípadných zručností a odovzdaných skúseností, aby absolvent mohol (hoci po istej adaptačnej dobe) plnohodnotne pôsobiť v primárne cieleňých oblastiach svojho profesijného zamerania. To kladie zvýšené požiadavky na garantov programov, ktorí v súlade s pedagogickými a výskumnými pracovníkmi participujúcimi na daných programoch a vedením pracovísk, musia dbať na kontinuálne zvyšovanie kvality obsahu programu a na zvyšovanie predpokladov zamestnania vo vyštudovanom odbore. V takomto prípade je veľmi dôležité vytvárať širokú diskusnú platformu s relevantnými zástupcami externého prostredia, ktorých je žiaduce vnímať ako partnerov aktívne formujúcich proces edukácie poslucháčov.

Ich pozitívny príspevok sa môže prejavovať vo viacerých rovinách:

- ako prijímatelia poslucháčov na odbornú prax;
- ako externí prednášajúci výberových prednášok, resp. seminárov;
- ako konzultanti záverečných prác (vrátane navrhovania tém);
- ako kritickí hodnotitelia zručností poslucháčov nadobudnutých štúdiom a pod.

Práve citlivé filtrovanie relevantných podnetov z okolia môže vo významnej miere napomáhať zvyšovaniu šancí uplatnenia sa absolventov na trhu práce.

Vedenie environmentálne orientovaných predmetov v študijnom programe Manažment

Na fakulte manažmentu bola zaradená problematika ochrany životného prostredia do študijného programu *Manažment* prostredníctvom voliteľných

Obr. 3. Exkurzia v priemyselnom parku Kechnec. Návšteva závodu na recyklovanie pneumatík (Košice, 2019). Foto: Martin Rovňák

oboznámiť s vplyvom hospodárskej činnosti na životné prostredie (obr. 2 - 3), taktiež je tu možné implementovať princípy environmentálnej zodpovednosti na jednotlivé odvetvia národného hospodárstva so zohľadnením ich osobitností. Prepojenie s udržateľným rozvojom je tiež výrazne badateľné aj v študijnom zameraní *Turizmus a hotelierstvo*, kde sa pozornosť sústreďuje aj na aktuálne témy udržateľného rozvoja v turizme, ekohotelierstve či ekoturizme. Ďalšie predmety, v ktorých sú začlenené environmentálne témy sú: projektový manažment, marketing, manažment, manažment rizík a zmien, marketingová komunikácia, medzinárodný obchod a kultúra podnikania a iné. Získané teoretické vedomosti a poznatky študentov vyúsťujú do riešenia environmentálne zameraných záverečných prác.

predmetov *ekonomika životného prostredia a kvantifikácia environmentálnych škôd v regiónoch*. V jadre korpusu študijného programu nie sú začlenené ďalšie environmentálne orientované predmety. Tejto problematike sa však dostáva priestor v rámci jednotlivých predmetov hlavného zamerania.

Začlenenie problematiky ochrany životného prostredia a udržateľného rozvoja je možné aj pri súčasnej skladbe predmetov v študijných programoch, ktoré nie sú explicitne environmentálne orientované, formou vybraných kapitol venovaných environmentálnej problematike. Takýto integrovaný spôsob umožňuje prepojiť hlavnú tému daného predmetu s environmentálnymi otázkami, čo vhodným spôsobom rozširuje horizont vnímania danej problematiky.

Príkladov realizácie takejto formy environmentálneho vzdelávania je veľa, hoci sledovať reálny počet vybraných kapitol v rámci jednotlivých predmetov venovaných environmentálnej problematike je veľmi ťažké.

Uvádžame niekoľko príkladov predmetov vyučovaných v programe *Manažment* na fakulte manažmentu, kde je problematika udržateľného rozvoja a ochrany životného prostredia včlenená do klasických manažérskych a ekonomických predmetov. V rámci predmetu *medzinárodný manažment* je do obsahu predmetu začlenená téma spoločenskej zodpovednosti organizácií. Študenti na základe praktických príkladov a riešenia prípadových štúdií majú možnosť sa s týmto konceptom zoznámiť a pochopiť základné princípy, ktoré môžu zvýšiť ekonomickú efektívnosť a zlepšiť imidž spoločnosti spôsobom zníženia jej (negatívneho) vplyvu na životné prostredie. Iným príkladom je predmet *národohospodárstvo*, kde sa študenti môžu

Vedecko-výskumné a edukačné projekty

Členovia *katedry environmentálneho manažmentu* (KEM), ako katedry s dominantným podielom na zabezpečovaní študijného programu *Environmentálny manažment*, intenzívne vyvíjajú aktivity aj v projektovej oblasti. V roku 2016 katedra získala projekt z Nórskeho finančného mechanizmu zameraného na analýzu a hodnotenie stavu zložiek životného prostredia v prihraničnej oblasti Slovenska a Ukrajiny. V súčasnosti sú na katedre riešené projekty podporené Vedeckou grantovou agentúrou MŠVVaŠ SR a SAV, Kultúrnou a edukačnou grantovou agentúrou MŠVVaŠ SR a Medzinárodným vyšehradským fondom, ktoré sú zamerané na prierezové oblasti environmentálneho manažmentu. Okrem uvedených výskumných projektov katedra v dominantnej miere participovala na implementácii projektu operačného programu *Vzdelávanie*, ktorého cieľom bolo skvalitňovať vysokoškolské štúdium aj v oblasti environmentálneho manažmentu. Z uvedených projektových schém bolo vybudované laboratórium environmentálnych analýz, ktoré je vybavené modernou prístrojovou a laboratórnou technikou a slúži na realizáciu experimentálnych prác.

Široké portfólio domácich aj zahraničných projektov riešených na KEM je možné rozdeliť do dvoch kategórií. Prvú kategóriu tvoria projekty primárne orientované na environmentálnu vedu a výskum. Tematicky sú projekty zamerané na problematiku udržateľného rozvoja, environmentálnych rizík a manažment území zaťažených antropogénnou činnosťou. Pri týchto projektoch je dôraz kladený aj na transfer vedeckých výstupov do vzdelávacieho procesu, čím sa vytvára

predpoklad na budovanie kvalitnej a vysokoaktuálnej poznatkovej bázy a jej následnú aplikáciu v praxi samotnými absolventmi.

Edukačne orientované projekty predstavujú druhú kategóriu projektov, ktorých primárnou funkciou bolo kreovanie nového študijného programu a jeho zabezpečenie študijnými materiálmi. V súčasnosti sa tieto projekty cieľovo orientujú na vypracovanie nových moderných vysokoškolských učebníc a didaktických prostriedkov, ako aj zabezpečenie čo najväčšieho prepojenia a interakcie s praxou. Túto snahu sa nám darí realizovať formou organizovania exkurzií pre študentov v environmentálne orientovaných podnikoch na Slovensku, ale aj návštevami zahraničných univerzít environmentálneho zamerania. Významným elementom, ktorého cieľom je priblížiť študentom praktické aspekty problematiky ochrany životného prostredia, sú pravidelne organizované prednášky odborníkov z rôznych oblastí ako energetika, obnoviteľné zdroje energie, recyklovanie a odpadové hospodárstvo, zelené bankovníctvo, cirkulárna ekonomika a pod.

V súčasnosti je na katedre environmentálneho manažmentu riešený projekt s názvom *Implementácia environmentálneho vzdelávania a výskumu do výučby manažérskych predmetov v študijnom programe manažment* podporený Kultúrnou a edukačnou grantovou agentúrou MŠVVaŠ SR. Projekt je zameraný na inováciu obsahu manažérskych predmetov a implementáciu nových trendov environmentálneho výskumu do vyučovacieho procesu v študijnom programe manažment. Projekt má ambíciu prispieť k zvýšeniu environmentálneho uvedomenia budúcich manažérov a ekonómov a následne aj transferom teoretických a praktických poznatkov z oblasti ochrany životného prostredia do ich profesijného života.

* * *

Téma environmentálneho vzdelávania je aktuálna z aspektu súčasných aj budúcich generácií. Početné domáce a zahraničné štúdie poukazujú na potrebu environmentálneho vzdelávania manažérov. Otvárajú témy a navrhujú riešenia pre fakulty manažérského a ekonomického zamerania na začlenenie problematiky ochrany životného prostredia do učebných osnov budúcich manažérov.

Autori príspevku podávajú prehľad o aktivitách realizovaných v oblasti environmentálneho vzdelávania na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove. Zároveň si uvedomujú význam environmentálneho vzdelávania pri formovaní environmentálneho uvedomenia, ako základného predpokladu na iniciovanie zmien v myslení a konaní a tiež potrebu zmien v prístupe k tomuto vzdelávaniu, ktoré je potrebné realizovať, vysoké školy ekonomického a manažérského zamerania nevyvíjajú.

Tento príspevok vznikol za podpory projektu KEGA 011PU-4/2019 Implementácia environmentálneho vzdelávania a výskumu do výučby manažérskych predmetov v študijnom programe Manažment.

Literatúra

- Adamišin, P., Chovancová, J.: Environmentálne vzdelávanie na Prešovskej univerzite v Prešove ako nová výzva vo vzťahu k realizovanému univerzitnému vedeckému parku TECHNICO. In: Fedor, P., Pavličková, K. (eds.): Stav a perspektívy environmentálneho vzdelávania. Zborník vybraných príspevkov. Bratislava: vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2013, s. 16 – 27.
- Aikens, K., McKenzie, M., Vaughter, P.: Environmental and Sustainability Education Policy Research: A Systematic Review of Methodological and Thematic Trends. *Environmental Education Research*, 2016, 22, 3, p. 333 – 359.
- Fu, H., Liu, X.: A Study on the Impact of Environmental Education on Individuals Behaviors Concerning Recycled Water Reuse. *Eurasia Journal of Mathematics Science and Technology Education*, 2017, 13, 10, p. 6715 – 6724.
- Halašová, M. (ed.): *Výchova a vzdelávanie k trvalo udržateľnému rozvoju*. Zborník príspevkov a závery z 5. národnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 21. – 22. januára 2009 v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2009.
- Harausová, H., Chovancová, J.: Education and Training of Future Managers for Sustainable Development in the V4 Countries. *International Journal of Human Resource Studies*, 2015, 5, 1, p. 106 – 125.
- Majerník, M., Chovancová, J., Juríková, J.: Implementácia úloh Akčného plánu výchovy a vzdelávania k TUR do vedecko-výskumných a pedagogických aktivít Katedry environmentalistiky a riadenia procesov, TU Košice. In: *Výchova a vzdelávanie k trvalo udržateľnému rozvoju na slovenských vysokých školách*. Zborník príspevkov zo seminára konaného 20. 11. 2008. Bratislava: vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2008, s. 50 – 55.
- Orr, D. W.: *Earth in Mind. On Education, Environment, and the Human Prospect*. London: Island Press, 2004, 221 p.
- Rands, G. P.: A Principle-Attribute Matrix for Environmentally Sustainable Management Education and Its Application. The Case for Change-Oriented Service-Learning Projects. *Journal of Management Education*, 2009, 33, 3, p. 296 – 322.
- Williams, C. C., Chawla, L.: Environmental Identity Formation in Nonformal Environmental Education Programs. *Environmental Education Research*, 2016, 22, 7, p. 978 – 1001.

Ing. Jana Chovancová, PhD., jana.chovancova@unipo.sk

prof. Ing. Danica Fazekášová, CSc.,

danica.fazekasova@unipo.sk

Ing. Martin Rovňák, PhD., martin.rovňak@unipo.sk

Katedra environmentálneho manažmentu Fakulty manažmentu Prešovskej univerzity, Konštantínova 16, 080 01 Prešov